

ПРИЛОГ О ПРИБОЈСКОЈ БАЊИ

Предмет овог рада није нов. Постоји, наиме, мали број натписа који говоре на ову тему. Ипак, сматрам да заслужује истраживање и да може дати корисна сазнања. Извори који сведоче о раду школе на Бањи веома су оскудни, велики труд на тражењу даје оскудне резултате.

Развој просвете увек је тесно повезан са политичким и економским животом земље. Тако је било и код нас. Школе су углавном подизане уз цркве и манастире, па сама чињеница да је на Бањи од давнина постојао манастир објашњава и разлог за постојање једне од најстаријих школа у крају.

Први помен Бање као насеља јавља се средином XII века. Ел Елдризи Абу Абдулах Мухамед (1110 – 1160), арабљански географ и картограф са Сицилије који је написао географију Балканског полуострва са посебним освртом на места дуж Цариградског друма приказује 1153. године, Бању као мало насељено и добро утврђено место под именом Банија.. У граду је у то време вероватно постојао манастир посвећен св. Николи који се у околној жупи називао дабсарски.

Кад је архиепископ Сава I Немањић 1219. године, оснивао епископије аутокефалне православне цркве, средиште једне од њих поставио је у Николи Дабарском. Ова чињеница доказ је не само повољног географског положаја већ и значаја и угледа који је у то време уживао манастир.

Следећих стотињак година историје Бање нема сведочанстава. Српски летописи који дају доста тачних података о подизању, односно обнављању манастира ћуте кад је у питању Бања, с једним изузетком: постоји легенда, могло би се рећи доста маштовит историјски спис који каже:

„Стефан Урош је још пре своје владавине имао по целом телу красте. Исцељен је кроз сан јављањем св. Оца Мирликијског који му нареди да се измије у Бањи која тече близу реке Лима у Рашкој. Тако измивши се био је исцељен. Због краста назван је Храпави Краљ. Када је у Рашкој краљевао подигне тамо манастир у име добротинства светог Оца Николе.“ Српски летописи идентификују Стефана Уроша I 1243 – 1276. године.

Велики део историје манастира није познат. Ипак, с обзиром на његово постојање, непосредну близину извора топле воде у чију исцелитељску моћ се од вајкада веровало, с обзиром на богату ризницу која је седамдесетих година пронађена у темељима манастира, можемо претпоставити да је Бања кроз своју дугу историју била средиште културних збивања овог краја. Уз манастир су несумњиво морали постојати и неки облици образовног и васпитног рада, али о томе немамо још увек никаквих података све до 1853, године, када је почела да ради „прва“ школа.

Године 1794. Бања је добила од Султана Селима III ферман о повраћају отете земље из кога се види да је Никола Дабарски крајем XVIII био по земљишном поседу богат манастир са имањима у Бањи, Кратову, Мажихима, Голешима... Али црква је вероватно остала необновљена све до половине XIX века. Још 1852. године Иван Фрањо Јукић, босански фрањевац, етнолог и писац описује Бању као запуштен калуђерски самостан на чијем трему јеле и борови расту. Нешто касније, исте године, започела је акција на обнови Бање.

Бањски свештеник Ристо Вујичић почео је обнову манастира Бање 1852. године. Од прилога и помоћи Србије манастир је обновљен 1855. године. Уз манастир је подигнут конак у коме је од јануара 1853. године, почела да ради и школа. Као у свим школама тога доба настава је била без разреда и утврђеног наставног плана. Школа је била без икаквих учила па се свештерник Вујичић обраћа за помоћ Србији. Посредством митрополита српског Петра Јовановића добиле су помоћ и црква и школа од кнеза Александра Карађорђевића и Попечитељства просвештенија. Школу је издржавао манастир и родитељи ученика својим прилозима. Школски одбор обраћа се кнежевим намесницима 1869. године, за помоћ школи, која је послата у два маха и то: 24. децембра 1869. године, у новцу (8 дуката), а на почетку 1870. године у школским књигама.

На почетку 1875. године, бањска школа имала је тридесет ђака а манастир је давао помоћ за пет ђака који су се школовали на страни. Учитеља је плаћао манастир годишње двадесет дуката. Архимандит бањски Прокопије Бујишић обраћа се кнезу Милану 1875. године и моли за помоћ манастиру и школи. Министарство просвете преко ђумрука митрополског упутило је помоћ 17. августа 1875. године у следећим књигама: -50 Српских буквара, -80 читанки, за први, други и трећи разред, -20 Малих рачуница, -40 Малих црквених историја, -30 Малих катахизиса, -20 малих српских граматика, -15 Малих српских историја, -30 Словенских буквара, -20 Земљописа Србије. Вредност књига износила је 991 грош и 10 пара. Књиге нису ни искоришћене јер је ускоро избио Устанак, па је септембра 1875. године, изгорео манастир Бања и манастирски конак у коме су били школа и књиге за ученике.

Бањска школа почела је поново са радом 1898. године. Једна околност добро је дошла за поновно отварање школе. Приликом посете митрополита Дионисија Пљевљима 1898. године, један пијани турски капетан, по наговору аустроугарског агента, свалио је са коња митрополита када је ишао у званичну посету Сулејман Хаки – паши у Пљевљима. Паша се извинуо због овог скандала, замолио митрополита да се ово не објављује у штампи Србије и да Србија не протестује а он ће одобрити отварање школе у Бањи и једне цркве у Пљевљима. И један и други одржали су дату реч.

Колска општина и село подигли су и опремили нову школу, која је сада имала четири разреда. За учитеља је постављен Никола Веселиновић, коме је то била прва служба.

Ревизор Јосиф Поповић констатовао је на крају 1901/02 године, да учитељ није прешао предвиђени програм, али је за почетника: добар, озбиљан и миран.

1904. године, школа је у марту почела радити, имала је једно одељење и 80 ђака. Званично, школа је почела да ради 19.08.1905. године, када је министарство спољних послова овластило учитеља Миладина Никачевића – Симића – Еру да отвори школу у Бањи. То је била прва организована основна школа скоро са свим предметима. Радило се по часовима али часови нису били строго одређени. Школа је била смештена у једној манастирској просторији. Турци су познавали учитеља и нису му правили сметње с изузетком курса за одрасле младиће који је забрањен. Овај курс је имао свега осам часова пре затварања.

Први учитељ у Бањи 1904. године, био је Александар Трнчић, родом из Прибоја:

„Ја сам био његов ђак, каже Михаило Дивац из Бање, „Ера“ је дошао 1905. године. Нису само Турци правили сметње, већ и српска господа из Прибоја: „Ако се школују сељачка деца, онда ћемо ми да просимо!“

Од 1911 – 1919. године, школа није радила.

После I светског рата учитељ у Бањи био је Филип Стојадиновић. Затим, Драго Обрадовић по казивању Микаила Дивца. Имамо сведочанства која говоре и другачије. Микаило Дивац прича како је његов отац звани Ђор – Мустафа служио као веза између Србије и Санџака познат национални радник добио је налог да он или архимандит манастира Бање звани Пекмез – ага ликвидирају учитеља Симића као тобожњег аустрофила. Учитељ је ипак био нешто боље среће. 1909. године, премештен је на Илијино брдо. За учитеља следеће године дошао је Димитрије Николић са годишњом платом од 600 динара. На његово место дошао је Филип Стојановић, који је завршио призренску богословију. Имао је годишњу плату 840 динара.

Статистички подаци говоре да је школске 1911/12 године у школи било 28 ученика и то: У првом 16, у другом 10, у трећем и четвртном по један. На испит је изашло 27 ученика. Надзорник је учитеља оценио позитивно. Његов син прича да је радио са свим ученицима у исто време и да је био доста љут. Било је и физичких кажњавања, каже да је њега, сина, доста кажњавао. Школа је радила и после 1911. У њој је службовао Филип Стојановић који је дошао из Врачева код Пазара 1911. године.

Стојановића је заменио Драго Обрадовић, а овога апостол Адамовић. Адамовић је 1924. премештен у Прибој. На његово место дошао је Вукола Госпић. Драгомир Обрадовић је остао и даље у школи као други учитељ – управитељ.

Подаци о школи су веома нестезани и често контрадикторни. Од 1924 – 1931. године, располажем текстом: „Моје службовање у Бањи од 1924 – 1934 године“, учитеља Вуколе Госпића чији ћу текст изложити у целини.

„Није ми било пријатно да долазим у конфликт са Бањанцима али мислећи на будућност деце, решио сам се да још исте јесени натерам ђачке родитеље да децу шаљу у школу.

Од почетка школске године, сваких 15 дана стављао сам спискове деце дорасле за школу а која је не похађају. Спискове сам слао Општини у Прибоју ради саслушања родитеља зашто не шаљу децу у школу. За ово сам се претходно договорио са селовођом општине Милошем Јанковићем и умолио га да буде експедитиван. Да, чим добије спискове, позове родитеље, саслуша их и саслушање пошаље школи.

Чим би стигла саслушања, састао би се Школски Одбор и доносио решења о казнама, које смо слали општини ради наплате казне. Ако се понавља сваких 15 дана није мала казна.

Почела је узбуна против мене. Сељаци су ме на све стране грдили. Долазили су и питали ме: „Докле ти то мислиш учитељу?“ – Све дотле док децу не пошаљете у школу – одговарао сам им. “Али нама деца требају, -сада настају јесењи пољски радови, -треба да нам чувају стоку и слично.

Али ја сам био упоран. Онима који су помирљиво долазили и обећавали ми да ће дете слати у школу али да му је потребно за време бербе кукуруза или неких других хитних радова пуштао сам дете 5 – 10 дана али са обавезом да га одређеног дана пошаље у школу.

И школа се почела пунити ђацима. За годину – две учионице су биле препуне да смо се колега Божовић и ја гушили осећајући недостатак ваздуха у учионицама, па смо морали стално и зими држати бар по један прозор отворен. Имали смо преко 160 редовних ученика.

Женска деца су такође почела обавезно да долазе у школу.

Тако је било решено питање уредног похађања школе.“

